

© Carll Cneut, uit Heksenfee van Brigitte Minne, De Eenhoorn, 1999

Screening leermiddelen, gender- en heteronorm. BEVINDINGEN

Open Boek, screening

Çavaria voerde in 2010-2011 het **Open Boek project** uit, met steun van Vlaams Minister van Gelijke Kansen, Pascal Smet. Het project wil de heteronorm en genderstereotypes in beeldvorming voor kinderen en jongeren doorbreken.

In dat kader screende çavaria leermiddelen voor het basisonderwijs van het vak taal van enkele grote uitgeverijen: Van In ('Tijd voor Taal'), Die Keure ('Kameleon'), Plantyn ('Totemtaal') en De Boeck ('Schrijfroute / Leesreis'). Dankzij de positieve medewerking van de uitgeverijen, kon çavaria in totaal 52 werkboekjes voor leerlingen doornemen (van 2de tot 6de leerjaar).

In de screening focuste çavaria op de weergave van mannelijke en vrouwelijke personages. Çavaria registreerde per boekje het aantal mannelijke en vrouwelijk personages, hun beroep of activiteit en de voorwerpen die ze in de hand houden. Ook de beeldvorming van relaties en de samenstelling van 'het gezin' nam çavaria onder de loep.

Resultaten

GENDEREVENWICHT

- De meeste leermiddelen beelden meer mannelijke dan vrouwelijke personages af. In totaal registreerde çavaria 53% mannelijke personages, tegenover 38% vrouwelijke personages.
- Opvallend is dat er in sommige leermiddelen best veel genderneutrale personages voorkomen, waarbij de sekse dus niet direct duidelijk is. In totaal gaat het over 7% van alle personages.
- De uitgeverijen verschillen onderling sterk. Bij de leermiddelen van twee van de vier uitgeverijen vinden we een verhouding van 19% meer mannelijke dan vrouwelijke personages. Bij één uitgeverij is er een verschil van 10% meer mannelijke personages. Eén uitgeverij springt in het oog met een verschil in de andere richting, namelijk 6% meer vrouwelijke dan mannelijke personages.
- Ook de leermiddelen verschillen onderling sterk. Het meest treffende verschil in één boekje was een verhouding van 49 mannelijke personages tegenover 17 vrouwelijke personages.

BEROEPEN EN ACTIVITEITEN

- In totaal werden 451 personages in een beroepsfunctie afgebeeld, waarvan 331 mannen en 120 vrouwen. Mannelijke personages worden dus meer in beroepssituaties voorgesteld. Bij drie uitgeverijen gebeurt dit tot een derde meer, bij 1 uitgeverij tot de helft meer.
- Het valt op dat vrouwen ook afgebeeld worden in verondersteld mannelijke beroepen, zoals bijvoorbeeld astronaut of brandweervrouw. Dat is positief.
- Naast de oververtegenwoordiging van mannen in beroepsfuncties zijn mannelijke personages ook meer in een sportende activiteit afgebeeld dan vrouwelijke personages, met uitzondering van de leermiddelen van 1 uitgeverij.
- Vrouwelijke personages dragen dan weer vaker met een kind of baby op de arm.
- Top 6 van de meest voorkomende afgebeelde beroepen:

BEROEP	VROUW	MAN
1. Leerkracht n = 44	18 = 40 %	26 = 59%
2. Adel (koning, prinses,...) n = 37	12 = 32%	25 = 67%
3. Misdaad (piraat, rover,...) n = 24	4 = 16%	20 = 83%
4. Bouw (dakwerker, metsers,...) n = 20	0 = 0%	20 = 100%
5. Wetenschap, verkoop, politie n = 16		
- wetenschap	2 = 12%	14 = 87%
- verkoop	10 = 62%	6 = 34%
- politieagent	0 = 0%	16 = 100%
6. Heks n = 11	11 = 100%	0 = 0%

ASSOCIATIE MET VOORWERPEN

- Vrouwen worden meer met etenswaren afgebeeld, maar niet meer met keukengerei. Ook mannelijke personages hebben dus vaak keukengerei in de hand.
- Voorwerpen gelinkt aan huishoudelijke taken (zoals winkelkarren, boodschappentassen en veegborstels) vinden we gevarieerd bij de beide seksen terug.
- In overeenstemming met meer mannelijke sporters worden mannelijke personages ook meer met sport- en spelattributen afgebeeld.
- Mannen zijn vaker weergegeven met elektronische toestellen (zoals computers).
- Tot slot houden vrouwelijke personages opvallend weinig gereedschap in de handen. 2,9% van de mannelijke personages houdt gereedschap vast, tegenover slechts 0,7% van de vrouwelijke personages.

RELATIE EN GEZIN

- Op het vlak van relaties doorbreken auteurs zelden de heteronorm. Çavaria vond één lesbisch koppel terug. Eénmaal wordt in de tekst expliciet de liefde tussen twee vrouwen gesuggereerd, daar waar leerlingen een verhaaltje moeten aanvullen met als titel 'een bruid voor de prinses'.
- Qua gezinssamenstelling geven de leermiddelen een gevarieerd beeld. Er komen zowel moeder- als vaderfiguren voor, al dan niet in een éénoudergezin. Maar er blijken nergens kinderen met twee mama's of twee papa's afgebeeld.

Besluit

Leermiddelen trachten qua beeldvorming een afspiegeling te zijn van de maatschappij. Die maatschappij lijkt genderbinair en heteronormatief. We moeten echter streven naar een correcte en realistische beeldvorming.

Het aandeel vrouwen en mannen in de maatschappij is quasi gelijk. Dus ook in leermiddelen zouden beide seksen in gelijke aantallen vertegenwoordigd moeten zijn. Dit blijkt in de meeste leermiddelen niet het geval. Het aanzienlijk aandeel 'genderneutrale' personages is wel positief.

8% van de bevolking benoemt zichzelf als homo, lesbisch of bi. Als leermiddelen naar een realistisch beeld streven, wil dit zeggen dat het holebithema ook in de boekjes meer zichtbaar mag zijn. Van alle afgebeelde koppels zou bijvoorbeeld 1 op 15 een koppel van hetzelfde geslacht kunnen zijn - al dan niet met kinderen.

De taken die mannen en vrouwen opnemen in de maatschappij en in het gezin zijn de laatste jaren erg veranderd. Vrouwen gaan meer uit huis werken en mannen helpen meer mee in het huishouden. Deze trend weerspiegelt zich mooi in de leermiddelen. Toch is het treffend dat vrouwen doorgaans veel minder 'actief' worden afgebeeld: minder in beroepssituaties, minder sportend, minder klussend,... Daarnaast valt het ook op dat mannen nauwelijks afgebeeld worden in zachtere beroepssectoren (behalve onderwijs). Het vormt een uitdaging om in toekomstige leermiddelen ook deze stereotypes te doorbreken.

Naar aanleiding van alle resultaten stelde çavaria een checklist op met aandachtspunten met betrekking tot het doorbreken van de gender- en heteronorm (zie bijlage). Çavaria doet een warme oproep aan alle producenten van leermiddelen (educatieve uitgeverijen, leerkrachten,...) om deze nieuwe checklist bij de hand te nemen bij het maken van nieuw materiaal of bij het screenen van bestaand materiaal. Çavaria hoopt op die manier, samen met uitgeverijen, de blik van kinderen en jongeren te kunnen verruimen en hen verder te laten kijken dan de heteronorm en de genderstereotypes in onze maatschappij.